

II. Magyarországi Unitárius Találkozó

A Pestszentlőrinci Egyházközségben 2006. október 7-én volt a II. Magyarországi Unitárius Találkozó. Már több ízben hívtuk össze templomunkba az Erdélyből elszármazott híveket. Egyházközségünkben immár hagyománnyá váltak a településtalálkozók. Eddig a Homoródalmásról, Marosvásárhelyről, Küküllődombórol, Székelykeresztúrról elszármazott kedves híveinket láttuk vendégül. Ezek megszervezésében is nagyon sok segítséget kaptunk lelkes emberektől. Sok új ismeretség, barátság indult ezeken az alkalmon keresztül. Voltak olyanok is, akik bár sok éve jöttek el Erdélyből, s közel lagnak egymáshoz, itt találkoztak újból hosszú évek után.

Nagyon örülünk, hogy az országos találkozóznak is mi adhatunk helyet évről évre, hiszen Rázmány Csaba püspök úr meghirdette, hogy az Unitárius Találkozó minden év október hónap első szombatján kerül megrendezésre a pezsztentlőrinci templomban. Úgy gondoljuk, hogy az Önkormányzat, a Magyarországi Unitárius Egyház és a hívek közös munkája eredményeként megújult, kifestett, felújított templom tágas udvarával méltó helyet tud biztosítani ez összejöveteleknek.

Nagy örömünkre szolgál, hogy megismertethetjük minden érdeklődővel egyházközségünket, életünket. Így az egyik sátorban látható volt templomunk avatásának 70-ik évfordulójának tiszteletére rendezett kiállításunk, valamint a két nyári gyermektáborunk alkalmával, Magyar- és Erdélyben készült fényképek.

Az ország minden tájáról és Erdélyből is érkeztek vendégeink, nagy utat is vállaltak, hogy velünk lehessenek, örömmel találkoztak, beszélgettek más vidékről érkezettekkel is.

Ilyen alkalmakkor különösen összekovácsolódik gyülekezetünk, kiveszi részét a munkából, ki-ki tehetsége, ideje szerint kicsi és nagy egyaránt. Itt köszönjük meg Elekes Berta, és lánya, Adri, Gyurka Anna-Mária, Kaszay Emike

és fia, Levente, Giba Feri és felesége, Csilla, Ágoston István, Baki Andrea, Kurilla Orsi és Noémi, Molnár János, Bácskai Ági, Bánó Miklós, Szász Endre és mindenki más segítségét.

Köszönetet mondunk az Unitárius Egyház erkölcsi és anyagi támogatásáért, valamint az előadók és szereplők színvonalas műsoráért.

2006. november 26-án 11 órától szeretettel várjuk mindazokat, akik Brassóból, vagy annak környékéről származnak, itt letelepültek. Természetesen várunk minden érdeklődőt is, aki jól érzi magát velünk, szívesen részt vesz programjainkban. Ez alkalommal meghívtuk Máthé Sándor lelkész urat Brassóból, aki a szószéki szolgálatot örömmel elvállalta. Az istentisztelet és ebéd után beszámolót fogunk hallani a brassói gyülekezet életéről.

Tóthné Erdő Mária

A találkozón elhangzott üdvözlő beszédek

Tartsuk meg a reménységnek vallását tántoríthatatlanul, (...) és ügyeljünk egymásra, a szeretetre és a jó cselekedetekre (...). Zsid 10, 23-24

Kedves Testvéreim, Szeretett Atyámfiain!

Őszinte szeretettel és örömmel köszöntelek mindnyájukat, akik meghívásunknak eleget téve eljöttek, hogy megtartsuk a reménységnek vallását, hogy ügyeljünk egymásra és nem utolsósorban a jó cselekedetekre. A zsoltaíróval és a magyarországi Egyházak vezetőivel mondom én is: segíts most Uram és adj jó előmenetelt. Segíts, mert ha népünknek valaha is volt szüksége segítségre, úgy most létünk legmélyebb tudatával érezzük, hogy szükségünk van Isten megtartó szeretetére és gondoskodására, hogy józan döntésekkel számoljuk fel azt a morális válságot, mely sajnos rátelepedett hazánkra. Tesszük ezt most, amikor mind jobban és jobban érezzük, hogy olyan körülmények között élünk, amikor az erkölcsi válság mindinkább elhitelteleníti a közéletet. De nem volnánk Istenhívő keresztények, ha csak egy percre is elbizonytalanodnánk, elcsüggednénk és engednénk, hogy a kétségek úrrá legyenek rajtunk. Éppen ezért vagyunk most itt együtt, hogy megmutassuk nem csupán a világnak, de mindenekelőtt önmagunknak, hogy ha kevesen is vagyunk, de nem vagyunk magunkra, és nem vagyunk erőtlenek.

Éppen történelmi múltunk, de még inkább küzdelmes jelenünk a tanúbizonyosság mellett, hogy itt, ezen a földön, és a hazánkról leszaggatott részeken, továbbá a világ bármely szegletében, kivettük a részünket abból a hatalmas műből, mely a szabadság megtartására irányult, hitéleti értelemben meg abból, ami Isten országa megvalósulására és megtartására törekedett.

Mi unitáriusok szinte 500 éve azt hangoztatjuk, hogy: „mi testvérek vagyunk, mind emberek, törvényünk egy, a

szeretet, célunk is egy a munkában, boldog föld Isten országa”. Aki hitvallását így tudja megfogalmazni, az jobban odafigyel testvéreire, emberre, rokonra, jó barátira. Ez az odafigyelés és ez az együttlét a célja mai összejöveteleinknek és az elkövetkezőknek, melyeket a továbbiakban minden év október első szombatján fogunk itt Pest-szentlőrincen megrendezni.

Amikor az ember imádkozik, akkor Istenhez fordul, elmondja neki bűjät-baját, aztán segítségül hívja Őt, majd levonja élete konzekvenciáit. Hagyja magára hatni a jézusi evangéliumot, és összeveti annak tanítását a saját életével. Így talál életében olyan dolgokat, melyeket másképpen kellene megélni, vagy megcselekedni. Aztán hálát ad minden jóért, amit kapott, és végül dicséri az Istent. Így néz ki a keresztény ember imája. Ez olyan, mint amikor két ember beszélget egymással. Az Istennel való együttlétet szemlélődő imának, az emberrel való meghitt kapcsolatot, találkozást szemlélődő együttlétnek nevezzük. A szemlélődő imádság, valamint a szemlélődő együttlét féltve őrzött kincs volt mindig a kereszténységnek és az ma is az emberiségnek. Ez a nagyszerű érték a 20. században talán túlságosan be volt zárva az ún. szemlélődő kolostorok falai közé. Most, hogy az egyház mozgó erejét már nem csupán a papok, hanem leginkább a világi hívek jelentik, akik egyre nagyobb mértékben veszik ki részüket a hitéletből, a szemlélődő vagy más néven kontemplatív együttlétre egyre nagyobb az igény a keresztények, és ebből fakadóan természetesen az unitáriusok körében is.

Ma a szemlélődő együttlétet vagyunk hívatottak megjeleníteni, aminek érdekében igen nagy körültekintéssel alakította ki Egyházunk Elnöksége a mai találkozó tematikus programját, ugyanis nem mehetünk el ebben az évben azon nagy jelentőségű megemlékezések mellett, melyek minket, unitáriusokat nagyon is köteleznek. Ilyen a Bartók-émlékév, az 1956-os Forradalom és Szabadságharc 50 éves évfordulója, vagy október 6-a.

A mai napon, amint az a kiküldött meghívó programjából is kiderül, sort kerítünk az 1956-os Forradalom és a Bartók-émlékév megünneplésére. Ugyanakkor, ha csak egyetlen mondat erejéig, de meg kell, hogy említsük október 6-át is, hogy megtudjuk, mire köteleznek minket az aradi vértanúk. Mindenekelőtt arra, hogy soha nem szabad megfeledkeznünk róluk. Csengjen fülünkben minden évben Dsida Jenő hagyatkozása: „nyelvemen, izzó vasszeget üssenek át, ha rólad megfeledkezem”. Másodsor: áldozatukat minden időben értékelni kell, mert életüket áldozták fel egy szent ügyért és a hazáért. Harmadsor: ezek a nagyszerű emberek soha nem hazudtak, nem alázkodtak meg, nem könyörögtek kegyelemért, nem voltak megvesztegethetők. Negyedsor: csak néhányuk volt magyar, akik nem ugyanazon hazáért, és népért, hanem a szabadságért harcoltak! És végül, de nem utolsósorban, Isten nevével mentek a halálba, mert mindannyian hívő keresztények voltak. Áldott legyen az emlékük! Éljen a magyar szabadság, éljen a haza!

Népünk, de az egész emberiség is korfordulót él, és nagymértékben rajtunk, unitáriusokon is múlik, hogy ebben a hitét veszített, szekularizált és globalizált világban meg tud-e kereszténynek maradni a világ ezen része, s benne a magyar lélek. Ha mai találkozásunk alkalmával a fenti gondolatot együttlétünkkel, Szász Adrienne lelkész nő imádságával, továbbá Nyitrai Levente prédikációjával is gazdagítani tudtuk, akkor már nem gyűltünk össze hiába.

Kívánom, hogy együttlétünk legyen mindenki számára értékes és maradandó, hogy hitünkben, egymás iránti szeretetünkben és testvéri érzésünkben megerősödve távozzunk családi hajlékainkba, hogy a mai napon jó volt együtt lenni és egy akarattal imádkozni, emlékezni. Isten áldása legyen és maradjon mindnyájunkon!

Rázmány Csaba

Köszöntő beszédek

*„És a jövő? Aki még el nem gárgyult,
az ismeri a kilövőpályákat,
miket a rusz kik szerte a Dunántúl
gyér erdeibe vágtak.*

*Ha háború jön, rajtunk kezdik. A föld
olajfésztéke hámlik. Izzó szőre
leperzselődik. A Balaton fölforr,
gázfelhő lesz belőle,*

*a városok rizsponrrá kenődve szét,
halálsugarak csapnak fel az égre,
és nem marad se sír, se rom, sem emlék.
Más nem lehet a vége.”*

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet! Kedves Testvéreim!

Faludy György *Egy helytartó 25 év után* c. verséből hallhatták az előbbi gondolatokat. A Költőfejedelem az apokaliptikus vízióját, – ami engem a Jelenések könyvében található monumentális képekre emlékeztet – 1981-ben, az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc 25. évfordulóján írta, és nem nehéz kitalálni, hogy a vers címzettje, a „helytartó”, maga Kádár János volt.

Ha belegondolok abba, hogy ez a vers alig 25 évvel ezelőtt született, ha belegondolok, hogy akkor én már felnőtt ember voltam, a hátamon végigfut a hideg. Újra érzem a mellkasomban a zsarnoksággal szembeni, kiszolgáltatottság okozta szorongást, a hatóságok elleni gyűlöletet és valami különös félelmet, az örökös készenléteket – már-már reménytelennek tűnő – meneküléshez, a felebarátaim többségével szembeni bizalmatlanságot. Csupa olyan érzést, amiről azt gondoltam, hogy az átkos rendszerrel együtt egy életre megszabadultam.

Az itt jelenlevők közül bizonyára sokan vannak olyanok, akik az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc mindent elsöprő katarziszát, majd az azt követő pokoljárását személyesen megtapasztalták. Számukra az akkori történések, az akkor megtapasztalt, semmivel össze nem hasonlítható érzések ugyanolyan közelinek tűnnek. Lelkük mélyéről valószínűleg ugyanazok a húrok szólalnak meg, mint bennem a Faludy-vers olvasatakor. Gondolom, azoknak a heteknek, hónapoknak a történései egy életre meghatározták sorsukat. Az 50 évvel ezelőtt történtek azóta is életük meghatározó pillanatai, sorsuk folyamának kiindulópontja, origója maradt.

Azt hiszem, mindenki számára természetes, hogy 2006-ban a Magyarországi Unitárius Egyház minden egyes gyülekezetében az 1956-os forradalomra és szabadságharcra, valamint születésének 125. évfordulója alkalmából Bartók Bélára emlékezünk. A zeneszerző Géniusz mély vonzalma az unitarizmushoz, a felnőttkorában választott vallásához minket, Kárpát-medencei magyar unitáriusokat az emlékezésre különösen kötelez. Ifj. Bartók Béla néhai főgondnok elődöm emlékeről nem is beszélve!

A két évfordulónak egészen más a természete, látni kell azonban, hogy a két jubileum szellemi örökségében közös jegyek is felfedezhetők.

Az '56-os forradalmi események, a kommunista állambiztonsági szervek minden erőfeszítése ellenére, már az első napoktól kezdve Magyarország határain kívülre is továbbgyűrűztek. (A délutáni program keretében az erdélyi '56-ról Tófalvi Zoltán történész fog beszámolni.) Túlzás nélkül állítható, hogy az a felejthetetlen két hét alapjaiban rengette meg a világot, olyan folyamatokat indukált, amelyek a mai napig éreztetik hatásukat, sőt több szempontból meghatározzák jelenünket. És itt nemcsak a Kárpát-medencei magyarságot erő megtorlásokra gondolok, hanem a nyugat-európai kommunista mozgalmak jelentős terjesztésére, a nagyhatalmi paktumok tarthatatlanságára stb. Azt gondolom, hogy a magyar 1956-ot a maga teljességé-

folytatása a 8. oldalon

Elekes Botond
Unitárius Élet 7

II. Magyarországi Unitárius Találkozó...

folytatás a 7. oldalról

gében csak egész nemzetünk és a világ közös örökségeként tudjuk pontosan meghatározni.

Bartók Béla zenéje, a teljes bartóki életmű kizárólag Magyarország határain belül nem értelmezhető, mert ez a szellemi örökség nem csak a magyar kultúra része. Az *Este a székelyeknél* kompozíció dallama egyszerre erdélyi, magyar és egyetemes. Én a *Kékszakállú herceg várát* a belső szépségéért imádom, az csak egy külön öröm számomra, hogy a mű zeneszerzője történetesen magyar.

Ha a 20. században nemzetünk semmi mással, csak e két szellemtörténettel ajándékozta volna meg a szabadságot szerető népek nagy családját, már akkor is elmondhatnánk, hogy nemzetünk nem élt fölöslegesen.

Vigyáznunk kell múltunkra, hogy esélyünk legyen jövőre! A globalitás központjai és helyi kiszolgálói, a multinacionális tudatipar részvényesei a tulajdonságok nélküli nemzetekben érdekeltek. Gondolom, nem nehéz kitalálni, hogy miért van ez így. Ha nem becsüljük meg szellemi örökségünket, ha nem teszünk meg mindent annak érdekében, hogy gyerekeink és unokáink ezekre az értékekre alapozhassák és gyökerezethessék személyes sorsukat, akkor lehet, hogy 100 év múlva a Magyarország elnevezé-

sű államban a többség számára 1956 csak egy évszámot, *A csodálatos mandarin* egy különleges fagyaltkompozíciót, vagy egy olcsó kínai vegyeskereskedést fog jelenteni! Ha belegondolunk abba, hogy Bartók ma szülővárosában, Nagyszentmiklóson nem lehetne magyar állampolgár, akkor az előbbi jövőképem nem is tűnik annyira valószínűtlennek...

Szívszorító vallomásaiban Bartók Béla többször is hangsúlyozza, hogy zenéjét mindig is csak tiszta forrásból merítette, ihletését a magyar népi kultúra hagyományából nyerte.

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc a tisztasága és hitelessége miatt lett a világon mindenhol ismert és elismert. Akkoriban a betört kirakatú boltokban senki nem nyúlt hozzá semmihez, senkinek nem jutott eszébe elvinni bármit is! Senki nem akart háborút, csak a szabadságot, a nemzeti függetlenséget és a békét szomjúhozta mindenki!

Az előző gondolataim jegyében, mindenkinek egy tartalmas napot kívánok! Örülünk egymásnak, örülünk annak, hogy a Jóisten székelynek, magyarnak és unitáriusnak teremtett! Adjunk hálát az Úrnak, hogy az Ő nagy szeretetében tölthetjük ezt a napot! Az együtt eltöltött órákban gyűjtsünk erőt és derűt, hogy az elkövetkezendő évek próbatételeire egyenes gerinccel válaszolhassunk!

1956 – forradalom és szabadságharc

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc visszhangja az erdélyi unitáriusok körében

„Ötvenhat jelentősége nem a nagyszerű hősi tettekben, nem a példamutató cselekedetekben van, hanem az erkölcsi magatartásban, amelyet egy egész nemzet, a mi magyar nemzetünk minden tagja tanúsított ott, azon a helyén a földnek, és abban a társadalomban, ahová Isten állította. Az összetartozásnak az a meggyőződése, mely egyszerre dobantotta minden magyar szívet úgy, hogy mindenki a másik helyett is érzett és tett – ez volt a nagyszerű, a világtörténelmi nóvum. Hogy csak pillanatokig tartott, az mellékes. Fontos az, hogy felvillantotta az emberiség előtt ezt a lehetőséget.” (Dr. Dobai István, kolozsvári nemzetközi jogász, az 1957. február 8-án véglegesített „ENSZ-memorandum” elsőrendű vádlottjaként életfogytiglani kényszermunkára ítélték. *Vallomás 1956-ról*. Kézirat. Kolozsvár, 1992. május 28. 4. oldal.)

„A magyarok vére” – idézzük stílusosan a világhírű francia író, Albert Camus, jelképes, metaforává nemesegett vallomását, valahányszor 1956 szellemiségét, hatását méltatjuk. 1956 az a kivételes pillanata a magyarság viharos és véres huszadik századi történetének, amikor népünk valóban világtörténelmi szerephez jutott. A „szocialista világrendszer” összeomlásának kezdetét jelző *nemzeti szabadságharc* a szomszédos kelet-közép-európai országokra, elsősorban a kisebbségi sorsban élő csaknem három és fél milliós magyarságra gyakorolta a legnagyobb hatást. Illyés Gyulával szólva: „a tigris karmaiba esett énekes madár sikolyát” a trianoni békediktátum – 1920 – óta az úgynevezett utódállamokban élő magyarok hallották meg legelőször.

Az erdélyi unitáriusok – akárcsak a történelmi magyar egyházak hívei – az első pillanattól kezdve együtt éreztek, lelkesedtek a forradalomért. Kivételt csak a karhatalmiszták, a szekusok, a pártapparátus alkalmazottai képeztek, akik nagy-nagy aggodalommal követték a budapesti, magyarországi forradalmi változásokat. Az 1956. október 25-én reggeltől elkezdődött román kommunista retorzió

legnagyobb pere is a hatvan-hetvenezres lélekszámú erdélyi unitárius egyházhoz kapcsolódik. Az Erdélyi Magyar Ifjak Szövetsége – más források szerint az Erdélyi Magyar Ifjak Szervezete –, az EMISZ 77 tagját állították bíróság elé, ítélték el 1-től 25 évig terjedő fegyházbüntetésre. A meghurcoltak, hónapokon át vizsgálati fogságban tartottak száma ennél jóval több. Az elítéltek igen jelentős része Brassóban, szakközépiskolában, esti tagozaton tanuló unitárius diák, teológus, illetve lelkész volt. A Homoródmente, Erdővidék unitárius egyházközsegeit lelkészeiktől fosztották meg, illetve a teológusok bebörtönzése révén az egyház további működését próbálták ellehetetleníteni. Az Erdélyi Unitárius Egyháznak négy lelkészt adó Nyitrai család négy tagját zárták börtönbe. Nem kímélték az akkor tizenöt éves Nyitrai Csongort, a jelenlegi kobátfalvi unitárius lelkészt sem.

A nagyajtai emlékmű

A nagyajtai Moyses Márton személyében az Erdélyi Unitárius Egyház adta a Ceausescu szörnydiktatúra immár világszerte ismert mártírját. 1956. november elején a baróti gimnáziumban azzal az elhatározással szervezte meg négy, 15-16 éves diák szökését, hogy átkelnek a román-magyar határon, és közvetlenül részt vesznek a forradalmi harcokban. A négy baróti diák közül Bíró Benjáminnak és Józsa Csabának sikerült átszöknie a zöldhatáron, ők eljutottak egészen Debrecenig. Hiába fogadták őket örökre, hiába írárták be az iskolába, a szovjet tankokkal hatalomra juttatott kádári hatóságok letartóztatták, és 1957. március 15-én visszaadták a román államvédelemnek. Bíró Benjámin három és fél, Józsa Csabát háromévi börtönbüntetésre ítélték. Moyses Márton és Kovács János eltévedtek, nem tudtak átszökni a határon. Hazatértük után kicsapták a baróti középiskolából. Kozma Béla, a marosvásárhelyi református kollégium legendás igazgatója a második Bolyai Jánosnak tartott Moyses Márton

átmenekítette Marosvásárhelyre. Itt érettségizett 1959-ben. 1960-ban sikeresen felvételizett az akkor már egyesített kolozsvári „Babes-Bolyai” Tudományegyetem magyar szakára. 1960 őszén írt forradalmi verseiért november 22-én letartóztatták, hónapokon át vallatták, majd hetévi börtönbüntetésre ítélték.

Hiteles levéltári dokumentumok, cellatársai vallomásai bizonyítják: a kelet-közép-európai politikai foglyok közül egyedül Moyses Mártonnak volt bátorsága és lelkiereje ahhoz, hogy az erőszakkal kicsikart „beismerő vallomások” ellen úgy tiltakozzon, hogy a rabruhájából kitépett erősebb szálakkal rabtársai szemeláttára levágta a nyelvét! (Moyes Márton 29 évre szabott drámai életének külön tragédiája, hogy ott, a börtönben akadt orvos, aki minden fájdalomcsillapító és érzéstelenítő nélkül visszavarrta a levágott nyelvdarabot!) Moyses Mártonnak arra is volt lelkiereje, hogy a nyilvános bírósági tárgyaláson visszavonta a vallatások során korábban erőszakkal kicsikart „beismerő vallomását”.

Moyes Márton 1962 őszén szabadult a szamosújvári börtönből. Kényszerlakhelyként – micsoda megaláztatás! – saját szülőfaluját, Nagyajtát, és saját szülőházát jelölték ki.

1970. február 13-án azért ment Brassóba, hogy munkát találjon, hogy keresetéből biztosítani tudja a tervezett egyetemi tanulmányai költségeit. Amikor rájött, hogy a káderes valójában egy kirúgott szekus, végső kétségbeesésében vásárolt egy liter benzint és a brassói pártbizottság székháza előtt felgyújtotta önmagát. A saját tűzhalálára annyira tudatosan készült, hogy a sáljával hozzákötötte magát a parkban lévő fenyőfák egyikéhez.

Ma már egyértelműen bizonyítható: egy szekus ezredes a köpenyével letakarta, ezáltal Moyses Márton agóniáját három hónappal meghosszabbította. A húga, Moyses Éva visszaemlékezése szerint tizenöt liter vért adtak, hogy vallomásra bírják. Arra szerették volna rávenni, hogy a tűzhalál mögött valójában szervezkedés áll: mások indíttatására követte el az önpusztításnak ezt a Jan Palach cseh diáktól „tanult” módszerét.

Moyses Márton 1970. május 15-én bekövetkezett halála, a nagyajtai unitáriusok néma tiltakozása a temetésen ország-világ előtt bizonyította: az erdélyi magyarság ellen elkövetett jogsértések túlhaladtak minden képzeletet. A tragédia súlyát bizonyítja: miközben Jan Palach kétségbeesett tettéről mindenhol tudnak, addig Moyses Márton tűzhaláláról csak az utóbbi években szerzett tudomást a hazai és nemzetközi közvélemény.

Az Erdélyi Unitárius Egyház huszadik századi történetében meghatározó szerepet vállaló dr. Erdő Jánost – az 1990. utáni püspököt – dr. Simén Dániel püspök-helyettest, a teológia gyakorlati tanszékének tanárát, dr.

folytatása a 10. oldalon

Tófalvi Zoltán

Az 1956-os magyar forradalom...

folytatás a 9. oldalról

Lőrincz Mihály teológiai tanárt 4, illetve 7-7 évi börtönbüntetésre, a két kiváló szónokot és lelkészt: Székely László verespataki lelkészt 4, és Gellérd Imre siménfalvi lelkészt 7, Bálint Ferenc magyarszováti lelkészt 5 és fél, Benedek Ágostont 4, Pálfi Albertet 6 évi fegyházbüntetésre ítélték. Dr. Erdő János, dr. Simén Dániel, Gellérd Imre, Székely László, Bálint Ferenc és Kelemen István püspökségi titkár pere az elhíresült „Kolozsvári füzetek” néven vonult be az Unitárius Egyház és az erdélyi magyarság huszadik századi politikatörténetébe. A hatalom cinizmusát, embertelenségét bizonyítja, hogy Gellérd Imrét 1959. november 3-án este tartóztatták le, amikor éppen a névnapját ünnepelte Siménfalván. November 15-re volt kitűzve a teológiai doktorrá avatása, miután háromévi magiszteri tanulmányait kiváló eredménnyel végezte. Ő volt a gyakorlati tanszék várományosa. Nemcsak egy életpályát, hanem egy nagyszerű egyházi, lelkészi karriert is derékba törtek. Ez is volt a cél.

A Kolozsvári Füzetek címet viselő pernek egyedi, az országhatárokon átnyúló sajátos története van. Dr. Simén Dániel, korondi származású teológiai tanár néhány ismeretebb szónokot, lelkészt arra kért, hogy a gyakorlati tanszék anyaga címen – a korabeli törvények szerint is engedélyezett kezdeményezésről van szó! – egyházi beszédeket, imákat, teológiai tanulmányokat írjanak. Mindezt a teológiai intézet sokszorosítóján – sapirográfján – az akkori püspöki titkár, Kelemen István több példányban összesítette, és vaskos füzetekbe kötötte. Innen származik a *Kolozsvári Füzetek* elnevezés! Ezekből a füzetekből legációk forrásanyagként Kelemen István néhány példányt átadott a teológiai hallgatóknak, és az azokat igénylő lelkészeknek.

A történet további része igazolja, hogy a magyar-magyar kommunikációban – a legjobb szándék mellett is – igen gyakran rövidzárlatok vannak. 1958-ban rokoni látogatásra érkezett Erdélybe Nagytiszteleű Pethő István, a Magyarországi Unitárius Egyház püspökhelyettese, pest-szentlőrinci unitárius lelkész. Sógora a Nyárad-mentén volt unitárius lelkész. Vendégének megmutatta a „Kolozsvári Füzetek”-et. Annyira jónak találta a beszédeket, imákat, tanulmányokat, hogy elragadtatásában magával vitt egy példányt, hogy megmutassa a magyarországi unitárius lelkészi karnak. A román-magyar határon a vámósok azonnal lecsaptak a csomag tetején lévő „Füzet”-re és elkobozták. Mindez Simén Dániel tudomására jutott, másnap futárt küldött a határhoz, de a „Füzet” már a kolozsvári Szekuritáté kezében volt. Az érintettek mindannyian tisztában voltak azzal, hogy az elnyomó gépezet azonnal munkába lép, idő kérdése, hogy mikor tartóztatják le valamennyiüket. Székely László például titokban saját parókiáján kétszer is „házkutatást” rendezett, hogy az esetleges terhelő bizonyítékokat – például Dsida Jenő *Psalmus*

Hungaricus című versét megsemmisítse. A hosszú börtön évekre készülve dupla talpú cipőt, vatelinnel bélelt kabátot készíttetett.

A tárgyalás egyfajta tragikomikus színjáték volt: lelkésztársakat, híveket a lelkésszel próbálták összeugrasztani. Keserű szívvel kell hozzátennünk: többnyire sikerrel! A prédikációk, imák megírása mellett az 1956-os magyar forradalommal való azonosulást említették a vádpontok között. Szó szerint is közlöm a 241/1960. számú ítélet Székely László verespataki lelkészre vonatkozó részét:

„Székely László vádlott szintén ellenséges érzületet és nemzeti, sovíniszta érzelmeket táplálva a népi demokratikus rendszerrel szemben 3 ellenséges tartalmú prédikációt írt Simén Dániel felkérésére, s ezeket 1957-ben átadta fent nevezettnek, aki saját beszédeivel és a Bálint Ferenc-től kapottakkal együtt 3 kötetbe kötötte és a főiskolások körében terjesztette, juttatva belőlük Székely László vádlott részére is.

Így „Az ember értéke” című prédikációban a vádlott a jelenlegi állami rendszerben élő embert jövedelmező gazdasági alapnak, meggyötörtnek minősítette, aki nyög és vérzik, mint Krisztus sebei, robotol, mint egy gép, s azután hallgat, mint a sírban, de lázadásra kész.

(...) „Farsang a börtben” című prédikációjában a vádlott ezt írja: „...egyes emberek olyanokká lettek, mint a kaméleon, aki a terep színét ölti magára, csakhogy hajthatatlan ellenségét megtévessze. A ravaszság eszközeinek igénybevétele ez, az önmentés rettentő harcában. Felteszi az ember az engedelmesség álarcát az arcra, amely a lázadás tüze, és a hallgatás, a némaság álarcát a szájra, amely a szabadság után kiált...”

(...) Elemezve a prédikációk tartalmát, kétségtelenül megállapítható, hogy határozottan ellenséges tartalmuk van a népi demokratikus rendszerrel szemben, sértésekkel illetve az államunk vezetőit és a dolgozó nép lendületét a szocialista építésben, amelyet kizsákmányolásnak minősített, és el fog jönni az az idő, amikor fellázad a jelenlegi rendszer ellen.

A vádlott nem mulasztotta el, hogy hasonló állításokat tegyen a magyar népre vonatkozóan is, amelyet elnyomottnak minősített, mely nyomorban él és az önvédelem álarcát hordja.

Egyhangú szavazattal, alkalmazva a Btk. 209. szakasza 2. pontjának „a” bekezdését, valamint a Btk. 58–59. szakasza 3–5. pontját, és a Btk. 25. szakaszának 6. pontját (a Kolozsvári Katonai Törvényszék) ítéletet hirdet.

Székely László vádlottat 4 év fegyházbüntetésre, 3 évi jogfosztásra és személyi vagyona elkobzására ítéli, a társadalmi rend elleni szervezkedés vétségének elkövetéséért.”

A „Kolozsvári Füzetek” perének vádlottjai 1964-ben, a 411. számú államtanácsi törvényrendelet előírásai alapján szabadultak a börtönből. Hangsúlyoznunk kell: Romániában nem volt közkegyelem, csupán egy sajátos jogi trükkkel a büntetés még le nem töltött részét elengedték!

Az 1956-os magyar forradalmi időszak, a forradalom leverését követő periódus legkiterjedtebb romániai ifjúsági szerveződése az Erdélyi Magyar Ifjúsági Szövetség – az EMISZ – volt. A legfontosabb vádpont az volt ellenük, hogy a fennálló társadalmi rend ellen szervezkedtek, szervezett keretek között művelődési tevékenységet folytattak, 1957. március 15-én másfél órás műsort szerveztek Fehéregyházán a turulmadaras emlékműnél, tiltakoztak a vegyes házasságok, illetve a művi abortusz ellen. A retorzió során a diákokkal érdemben foglalkozó tanárok mellett, súlyos börtönbüntetésre ítélték unitárius lelkészeket, teológusokat, illetve szakközépiskolás diákokat.

A szervezet 77 tagját letartóztatták és négy csoportban a marosvásárhelyi törvényszéken elítélték. A magyar forradalom hatására szervezkedésre gondoltak, s ezért kedvenc tanárukhöz, Opra Benedekhez fordultak tanácsért. A kiváló tanár először óva intette őket a meggondolatlanságtól, majd azt tanácsolta: ha a magyar kultúra ügyét akarják szolgálni, akkor vonják be a fiatal munkásokat is.

1956. november 4-e után tüntetően kivonultak az orosz nyelvórákról, megtagadták a magyar forradalmat elítélő rendezvényeken való részvételt. 1956–1957 telén Orbán László lakásában létrehozták az EMISZ-t. Az akkori Ifjúságunk Szövetség alapszabályzata mintájára dolgozták ki a programjukat. Még himnuszuk is volt. Olyan, Erdélyre kiterjedő magyar ifjúsági szervezetet hoztak létre, amely összegyűjti az erőszakos kollektivizálás, a kötelező terménybeszolgáltatás során elkövetett súlyos jogsértéseket, törvénytelenégeket, faluról falura közlik a Duna-csatornához, a megsemmisítő munkatáborokba hurcolt erdélyi magyarok névsorát. Az volt az elképzelésük, hogy a jogsérelmeket, panaszokat eljuttatják a nemzetközi szervezetekhez, így az ENSZ-hez is.

Az alapító tagok 1957. február végén Orbán Lászlóék kertjének egyik zugában letették az esküt. Kezüket rátették a piros-fehér-zöld zászlóra, majd Orbán László után megismételték: „*Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek Magyarország feltámadásában.*” Az eskü után beírták a nevüket egy zöld füzetbe.

Orbán László szakmunkás volt, akit társai művelt, szónoki tehetséggel megáldott fiatalembernek tartottak. Esméinek sikerült megnyernie a Homoród-mente, Erdővidék unitárius lelkészeit, különösen a homoródkarácsonyfalvi Nyitrai lelkészcsaládot. Néha még szószéki szolgálatra is felkérték. Ellentmondásos személyiségéhez tartozik, hogy mindent lejegyzett, s végül ez is hozzájárult a bukásukhoz. Állandó világnézeti vitában állt meggyőződéses kommunista édesapjával.

Az EMISZ legnagyobb fegyverténye: 1957. március 15-én Fehéregyházán, a turulmadaras emlékműnél nagyszabású ünnepséget tartottak. Erre az ünnepségre

Nyitrai Deák Berta homoródkarácsonyfalvi unitárius lelkész két szalagot készített: „*A haza mindenekelőtt!*”, „*A szabadság kiragad a halálból!*” felirattal.

A marosvásárhelyi törvényszéken 1959. március 19-én hirdettek ítéletet. A négy elsőrendű vádlottat, Orbán Lászlót, Sándor Balázs unitárius teológust, Opra Benedek tanárt, Nyitrai Berta unitárius lelkészt 25-25 évi börtönbüntetésre ítélték. Vinczi Jánost ugyancsak 25 évi börtönbüntetésre ítélték.

Az elítéltek igen jelentős része a feljelentés elmulasztásáért kapta a szigorú büntetést. Nagy részük a Duna-delta megsemmisítő munkatáborokban raboskodott, onnan szabadult.

Végezetül közöljük az EMISZ-perben elítélt lelkészek nevét és a kiszabott büntetés időtartamát:

1. Nyitrai Deák Berta homoródkarácsonyfalvi unitárius lelkész: 25 évi kényszermunka
2. Kelemen Imre, oklándi unitárius esperes-lelkész: 15 évi fegyházbüntetés
3. Nyitrai Mózes homoródkarácsonyfalvi unitárius lelkész: 10 évi fegyházbüntetés
4. Végh Mihály unitárius lelkész: 15 évi fegyházbüntetés.

A teológusok közül:

1. Sándor Balázs: 25 évi kényszermunka
2. Kelemen Csongor: 15 évi fegyházbüntetés
3. Léta Áron: 10 évi fegyházbüntetés
4. Nyitrai Levente: 6 évi fegyházbüntetés

Külön kell szólnunk a 20 évi fegyházbüntetésre ítélt Szabó Dezső nagyajtai unitárius lelkészről, és az ítélet nélkül éveken át fogva tartott Rázmány Mórról. Szabó Dezső Nagyajtán szolgáló unitárius lelkészt az EMISZ-perben ítélték el 20 évi börtönbüntetésre. 1963-ig a szamosújvári börtönben raboskodott, onnan Jilaván keresztül a Duna-deltába vitték. 1964-ben visszakerült Szamosújvárra, onnan szabadult 1964. aug. 3-án. Hazatérése után a komjátszegi gyülekezet lelkipásztora lett, majd Kolozsváron tisztviselő az Unitárius Püspöki Hivatalban, levéltáros. 1970 és 1993 között kolozsvári lelkész, 1996. június 7-én hunyt el.

A nagyajtai unitárius egyházközösség – egyedülként a Kárpát-medencében! – a kereszténység 2000., és a magyar államalapítás 1100. évfordulója tiszteletére 2001. május 27-én impozáns emlékművet állított a bebörtönzött, meghurcolt lelkészek, teológusok tiszteletére. Az emlékművet idős Bartha István készítette. Anyaga: nyolctonnás vargyasi mész, és egy 160 éves kocányos tölgyből kidomborított, lángban végződő kopjafa. Ezen az emlékművön – egy vörös rézlemezen – olvasható az 1956-ért börtönviselt lelkészek, teológusok névsora.

Most, a magyar nemzeti szabadságharc 50. évfordulóján ezzel a tanulmánnyal is Rájuk emlékezünk, előttük hajtunk fejet.